

KÖZÖS ÉRTÉK – KÖZÖSSÉGI ÉS KULTURÁLIS TANULÁS TÉSENFÁN

DOI 10.35402/kek.2019.1.4

Absztrakt

Magyarországon az 1990-es években egyértelművé vált, hogy az iskolai végzettség, a gazdasági, a kapcsolati és a társadalmi tőkékkel rendelkezés vagy annak hiánya előnyökhöz és hátrányokhoz vezethet az egyén életében. Az iskola szerepe még inkább felértékelődött. A munkanélküliség okainak leginkább az alacsony iskolai végzettséget és a piacépés szaktudás hiányát tekintették, másrészt a munkahelyek hiányát (Kertesi 2000). Az esettanulmány célja, hogy – a Tanuló Régiók koncepció elméletére támaszkodva – olyan innovációra mutasson rá, melynek keretében a helyi közösségi, kulturális és gazdasági erőforrások aktivizálására kerül sor, s a helyi társadalom tagjai aktív részesei, alakítói e folyamatnak. A kutatásunk terepmunkája 2017. október–november, 2018. augusztus–szeptember hónapokban zajlott, igazodva a közösségi rendezvényekhez és programokhoz. Kutatásunk során kvantitatív és kvalitatív módszerekkel dolgoztunk – térségi szinten – elsősorban a KSH adatait, a LEARN kutatás adatbázisát és járási szintű térségi dokumentumokat használtuk fel elemzésünkhöz. Másrészt élettörténeti interjúkat (3 db.) készítettünk a közösségfejlesztése és a közösségi tanulás szempontjai szerint a helyi aktív társadalmi szereplőkkel (polgármester, közösség-szervező, ökolgazdálkodó), ezenkívül helyszíni tereplátogatást tettünk résztvevő megfigyelés módszerét alkalmazva egy helyi közösségi programokon (pl. Bóköz-fesztivál). Érdekes, hogy Dél-Dunántúli régióban elhelyezkedő siklósi járás a gazdasági mutatók alapján hátrányos helyzetű térségnek számít, ezért is fontos ismerni azokat a kezdeményezéseket, melyek a szegénységre, a jövőképre új megoldásokat, lehetőségeket mutatnak. A kutatás helyszíne, Tésenfán települése a siklósi járásban található. A megközelítőleg 190 lakost számláló településen nem működik sem óvoda, sem iskola, Pécs egyetemvárosának közvetlen vonzáskörzetéből kiesik. Ilyen értelemben, „gazdasági tanuló régióról” nem, azonban „kulturális művelődési” tanuló térségről (Kozma és mtsai 2015:49-50) beszélhetünk. Tésenfán, a település esetében is megállapítható, hogy a közösségi és a kulturális tanulás színtere

leginkább a következő szempontok alapján: egyrészt a helyi közösségi, kulturális, gazdasági értékek tudatos feltárása és értékmérés folyamata zajlik a kutató településen (Pl. Helyi Néphagyományok Őrző Háza; őshonos gyümölcsfák újratelepítése, ökolgazdálkodás, ezzel kapcsolatos tudások átadása; kertészet működtetése), melynek forrásai döntően a lokális közösség és a tradíciók. Másrészt a tanulás formái elsősorban közösségi együttlétek kulturális (pl. évenkénti alkotótábor), egyházi (évenkénti hittantábor) és civil (önkénntesség) közösségi keretek között valósul meg. Továbbá Tésenfán vezetői és a lakosság aktív tagjai a térségben lévő – hasonló társadalmi-gazdasági problémákkal küzdő – települések vezetőivel, önkénteseivel, munkatársaival informális és formális módon is együttműködnek (pl. Bóköz Fesztivál). Az elmúlt évtizedekben változások tapasztalhatók a település életében. Kutatásunk során arra a következtetésre jutottunk, hogy a megvalósítók szerepe meghatározó, ebben az esetben „beköltöző” értelmiségi házaspár irányította a figyelmet a helyi értékekre. Tanulmányunkban bemutatásra kerülnek a Tésenfán működő kulturális, közösségi tanulási folyamatok és eredményeik, a közösség szemléletében bekövetkezett változások, melyek azt mutatják, hogy a korábbiakkal (1990-es évek óta tapasztalható depriváció) ellentétben, az egymás mellett élés formáját lassan felváltja az együtt élés közösségi szemlélete.

Abstract

In Hungary in the 1990s it became clear that educational-, economic-, and social capital, or the lack of these could lead to benefits and disadvantages in the life of an individual. The role of the school; education became more appreciated (Kertesi 2000). The purpose of this case study, based on the concept of the Learning Regions concept theory, is to highlight those innovations in which the local community and their cultural and economic resources are activated. During our research (Learn-Innov), we worked with quantitative and qualitative methods – at regional level – primarily on the

data of the HCSO, the LEARN research database, and track-level regional documents. On the other hand, oral-history (life path interviews) interviews were made with local active social actors (mayor, community organizer, ecologist), and on-site field visits using a participatory observation method in a local community program (Bököz-festival).

According to economic indicators the Siklós district in South Transdanubia (called *Ormán-ság*) is a disadvantaged region, so it is important to know the initiatives which show new solutions and opportunities to decrease poverty in the future. Tésenfa (as the main focus village of this research) with its 190 inhabitants is located in this region. There are no nurseries, no schools and the village is out of the direct agglomeration of Pécs (the nearby university town). In this sense, in the case of the chosen region we cannot speak about an „economical-learning”, but a „cultural learning” region (Kozma et al. 2015:49-50). This paper introduces such cultural and community learning processes from the life of Tésenfa which resulted the changing from ‘leaving beside each other’ to ‘leaving together as a community’. Since the 1990’s deprivation was affecting locals, but this positive point of view is changing the locals’ way of thinking into a community based positive direction.

1. Bevezető

„(...) a bio az az, amikor odaviszel egy fát és csalán lével spriccelgeted. (...) Az ökológiai, amikor a tájjal együtt működsz, tehát tájfaját ültetsz. A Józsi úgy szokta mondani, oda szocializálódott”.

Az itt idézett mondatok Tésenfa közösségi és kulturális életében fontos szerepet betöltő házaspár női tagjával készült interjúból vett részlet. A bio- és ökológiai gazdálkodás különbségét – bár leegyszerűsítve, de lényegien – magyarázó mondatok a közösségfejlesztés és közösségi tanulás esszenciáját hordozzák magukban. Tésenfa nem csak gazdálkodásában tért át az ökológiai növénytermesztésre, de a településen zajló közösségfejlesztési folyamatokban is felértékelődtek a helyi adottságok, erőforrások, és ezen értékek mentén, azokra építve formálódik a falu közösségi, kulturális élete. A kultúra szó eredete: a latin „agricultura” = földművelés szóból származik, így talán nem is olyan távol álló a témától ez az analógia.

Magyarországon az 1990-es években zajló társadalmi változások, a munkaerő-piac átalakulása,

a különböző szektorokban (oktatás, foglalkoztatás, lakhatás, egészségügy, szociális) működő intézmények és szolgáltatások létrehozása, a törvényi feltételek megteremtése hatással voltak a társadalom tagjainak életére, leginkább a lemaradó, hátrányos helyzetűek megélhetésére. Egyértelművé vált, hogy az iskolai végzettség, a gazdasági, a kapcsolati és a társadalmi tőkékkel rendelkező vagy annak hiánya előnyökhöz és hátrányokhoz vezethet az egyén életében. Az iskola szerepe még inkább felértékelődött. A munkanélküliség okainak leginkább az alacsony iskolai végzettséget és a piacképes szaktudás hiányát tekintették, másrészt a munkahelyek hiányát (Kertesi 2000).

A hétköznapi értelemben a tanulás többnyire egyet jelent az iskolai tanulóval, a tananyagok elsajátításával, hatékonyságát növeli a gyakorlás, ismételt cselekvés, az információk folyamatossága. Emellett azonban van másik értelmezése is, mely bizonyos képességek kialakulását és fejlődését, a különböző készségek formálódását is tanulásnak tekinti (Barkóczy és Putnoky 1980:15).

A társadalmi tanulás kifejezést, mely fogalom definiálása Bandura (1977) nevéhez köthető, mely szerint az egyéni viselkedést a környezeti hatások és az egyéni adottságok eredőjének tekintette, s a tanulást annak a közvetítőnek, amelynek révén az egyéni viselkedés a megnevezett két tényezőtől kialakul. Alapvetően három típusát különböztette meg: a verbális, a megfigyelési és a szimbolikus (Kozma 1999). A társadalmi tanulásnak további megközelítése, hogy az egyén szocializációja a közösség átalakulásához kapcsolódik. A társadalmi tanulásnak a szervezetek, a közösségek és a társadalmak átalakulásában betöltött kulcsszerepére a szervezetelméletek az 1960-es esztendőktől kezdődően mutattak rá (Tjaden 1977).

A LeaRn-projektet olyan oktatás- és művelődéskutatásnak nevezhetnénk, amely a tág értelemben vett felnőttképzés területén mozog, és amely leginkább a település- és térségfejlesztésekkel kapcsolatos (Kozma és mtsai 2015:11). A társadalmi innovációs folyamatok kutatói szerint az innovációs folyamat lényegi eleme az interaktív tanulás (Lundvall 1992), amely a szereplők között kialakuló kölcsönhatás keretében történik (Kozma és mtsai 2015:14).

Kozma (2018) A társadalmi innováció értelmezési című tanulmányában az alábbiakban fogalmazza meg az innováció fogalmát: *„Innováció ott keletkezik, ahol problémát kell megoldani; de megjelenésekor és elterjedése következtében az egész közösség tanul. Ezt neveztük korábbi kutatásaink során 'közös-*

ségi tanuláshoz, s akik így tanultak, azokat 'tanuló közösségeknek'. A 'közösségi tanulás' (community learning) kifejezést az angol nyelvű szakirodalomban rendszerint szűkebb értelemben használják: egyszerűen 'iskolán kívüli' tanuláshoz. A nemzetközi szakirodalom a közösségi tanulás helyett ezért inkább használja a társadalmi tanulás (social learning) kifejezést, bár ennek erős áthallása van a Bandura-féle social learning-gel, amely eredetileg a pszichológiában használatos fogalom. Így vagy úgy: a közösségi / társadalmi tanulás azt a folyamatot jelzi – arra a folyamatra alkalmaztuk kutatásainkban –, amely egy új problémamegoldás felfedezése és elterjesztése között végbemegy. Ha mindenki kezében könyv van, mint régi iskolai képek mutatják, vagy mindenki a mobiltelefonját böngészi a buszra várakozva, az még nem közösségi / társadalmi tanulás, csupán tömeges könyvhasználat, mobilhasználat. A közösségi tanuláshoz más jellemzői vannak.

Az esettanulmány célja, hogy – a Tanuló Régiók koncepció elméletére támaszkodva – olyan társadalmi innovációra mutasson rá, melynek keretében a helyi közösségi, kulturális és gazdasági erőforrások aktivizálására kerül sor, s a helyi társadalom tagjai aktív részesei, alakítói e folyamatnak. Kutatásunk során – térségi szinten – kvantitatív elemzést végeztünk, mely során a TeIR adatait és a LeaRn kutatás adatbázisát használtuk fel. A terepkutatás helyszíne, a Dél-Dunántúli régióban elhelyezkedő, Siklósi járásban található település, mely a gazdasági mutatók alapján hátrányos helyzetűnek számít, ezért is tartjuk fontosnak ismerni azokat a kezdeményezéseket, melyek a szegénységre, a jövőképre új megoldásokat, lehetőségeket mutatnak. A statisztikai adatokon kívül esettanulmányunk elkészítéséhez kvalitatív módszereket is alkalmaztunk, élettörténeti (oral history) interjúkat készítettünk a közösségi tanulás meghatározó szereplőivel (3 fő) ezenkívül megfigyeléseket végeztünk, különböző rendezvényeken, programokon 2017. szeptember – 2018. szeptember között.

A kutatás helyszíne, Tésenfai település, megközelítőleg 190 lakost számláló aprófalva, ahol nem működik sem óvoda, sem iskola, Pécs egyetemvárosának közvetlen vonzáskörzetéből kiesik. Ilyen értelemben, „gazdasági tanuló régióról” nem, azonban „kulturális művelődési” tanuló térségről beszélhetünk (Kozma és mtsai 2015:49-50). Tésenfai, a település esetében is megállapítható, hogy a közösségi és a kulturális tanulás színtere leginkább, a következő szempontok alapján: egyrészt a helyi közösségi, kulturális, gazdasági értékek tudatos feltárása és

értékmentés folyamata zajlik a kutatott településen (pl. Helyi Néphagyományok Őrzőháza; őshonos gyümölcsfák újratelepítése, ökológiai kertészet működtetése), melynek forrásai döntően a lokális közösség és tradíciók. Másrészt, a tanulás formái elsősorban közösségi együttlétek kulturális (pl. évenkénti alkotótábor), egyházi (évenkénti hittantábor) és civil (önkéntesség) közösségi keretek között valósul meg. Továbbá Tésenfai vezetői és a lakosság aktívan együttműködnek – hasonló társadalmi-gazdasági problémákkal küzdő – települések vezetőivel, önkénteseivel, munkatársaival informális és formális módon is (pl. Bóköz Fesztivál).

Az elmúlt évtizedekben változások tapasztalhatóak a település életében, a megvalósítók, közösség-szervezők szerepe meghatározó lett, ebben az esetben „beköltöző” értelmiségi házaspár volt, amely a közösség tagjainak figyelmét a helyi értékekre irányította. Az esettanulmány elkészítése során a településhez kapcsolódóan LeaRn, TeIR, KSH statisztikai adatokat és dokumentumokat továbbá 2017 őszén készült interjúkat értelmeztük, elemeztük.

Az esettanulmány célja, hogy bemutassa a Tésenfán működő kulturális, közösségi tanulási folyamatokat és eredményeket, a közösség szemléletében bekövetkezett változásokat, melyek azt mutatják, hogy a korábbiakkal (1990-es évek óta tapasztalható depriváció) ellentétben, az egymás mellett élés formáját lassan felváltja az együtt élés, közösségi szemlélete és a társadalmi innováció.

2. Tésenfai, a település és a térség gazdasági-társadalmi mutatói

2.1. A térség és a Siklósi járás mutatói

A település (Tésenfai) a Siklósi járásban található, ennek okán fontosnak véljük a térség gazdasági-társadalmi mutatóinak összefoglalását. A Siklósi járás Baranya megye déli részén helyezkedik el, a járáshoz méreteit tekintve magas számú (53 db) település tartozik. A járás 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet alapján a kedvezményezett járások közé sorolható. Baranya megye második legnagyobb járásaként a 2005–2015 közötti időszakban folyamatos népesség-csökkenés volt észlelhető. 2005-ben 37 884 fő lakott a Siklósi járásban, ez az adat 2015-re 35 149 főre csökkent (TEIR 2015-2015).

A természetes szaporodás-fogyás szempontjából egy fogyó járásról beszélhetünk. Az állandó népes-

ség tekintetében a járás 18-59 év közötti, tehát aktív munkaképes korú lakosainak száma csökkenő tendenciát mutat, 2005-ben 23 413 fő volt, mely 2015-re 21 490 főre csökkent (TeIR 2015).

Előregedő járásról beszélhetünk az elmúlt évben az öregedési index alapján. 2015-ben az országos átlagot meghaladja a járási szint, azonban a Baranya megyei és Dél-Dunántúli régió adataihoz képest hasonló arányokat mutat.

A térség gazdasági viszonyait jellemzi, hogy a foglalkoztatás mértéke alacsony, a Siklói járásban a regisztrált munkanélküliek száma, az országos adatokhoz hasonló. 2011-ben 3918 főt tartottak számon hivatalos munkanélküliként, míg 2015-ben 2570 főt. A munkanélküliségi ráta a Siklói járásban 2015-ben 11,33%, mely magasabb, mint a magyarországi (5,55%), a Baranya megyei (6,99%) és a Dél-Dunántúli (7,21%) adatok. 2011 óta csökkenő mértéket mutat a munkanélküliek száma, melynek egyik lehetséges magyarázata, hogy a foglalkoztatottak körébe sorolják országos szinten a közfoglalkoztatási program időszakos munkavállalóit. A Siklói járás tehát a térségben kiemelt munkanélküliségi megoszlással rendelkezik, a járásban összesen 29 olyan település található, melyet jelentős munkanélküliséggel sújtottnak nyilvánítottak. A tartós munkanélküliek aránya Baranya megye járásai közül a Siklói járásban a legmagasabb (58,29%), az országos (48,25%), regionális (49,68%) és megyei (52,63%) adatokhoz képest is magasnak tekinthető. A pályakezdő munkanélküliek aránya szintén meghaladja az országos (11,13%), a Dél-Dunántúli régió (11,76%) és megyei (11,52) átlagot. Továbbá, ha a nettó jövedelem alapján elemezzük a statisztikai adatokat, láthatjuk, hogy az egy lakosra jutó nettó jövedelem mértéke elmarad az országos, regionális és megyei átlagoktól.

Kutatásunk előkészítése során érdekes tapasztalat volt, hogy milyen mértékben van jelen civil szerveződés formális módon a térségben. A regisztrált nonprofit szervezetek ezer lakosra jutó száma 2000 és 2015 (11,5 szervezet/1000 lakos) között folyamatos növekedést mutatott a járásban.

2.2. A település: Tésenfa

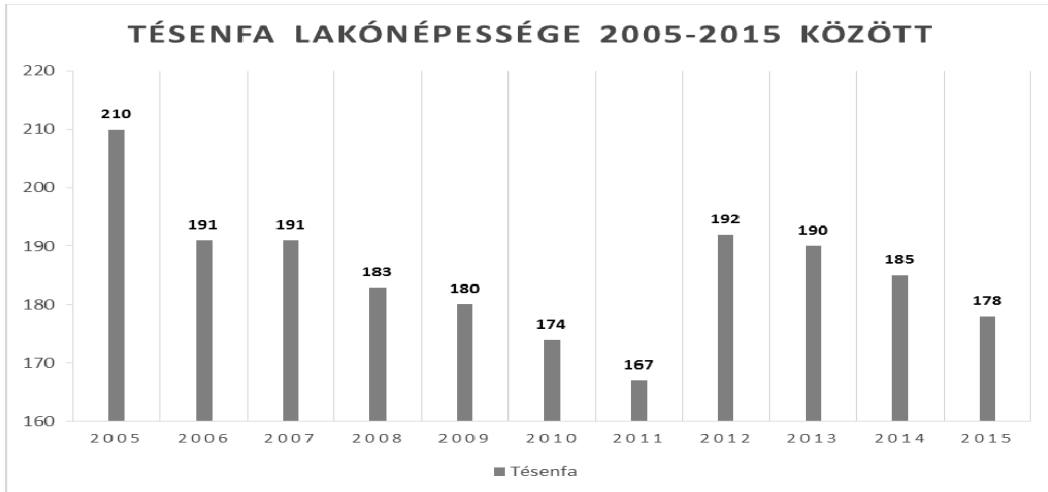
Tésenfa település az Ormánságban található, mely a déli országhatárhoz, városokhoz viszonylag közel helyezkedik el, mégis a közlekedési problémák, az infrastrukturális hiányosságok miatt a munkalehetőségektől távol van. A település státusza gazdasági szempontból egyértelműen periférikus.

Az 1970-es évektől zajló társadalmi változások, a munkahelyek megszűnése, a mezőgazdasági megélhetési lehetőségek eltűnése, a helyi értelmiségi elit elvándorlása a térségből egyfajta kulturális és közösségi deprivációt jelent a helyi társadalomra nézve (Ragadics 2012).

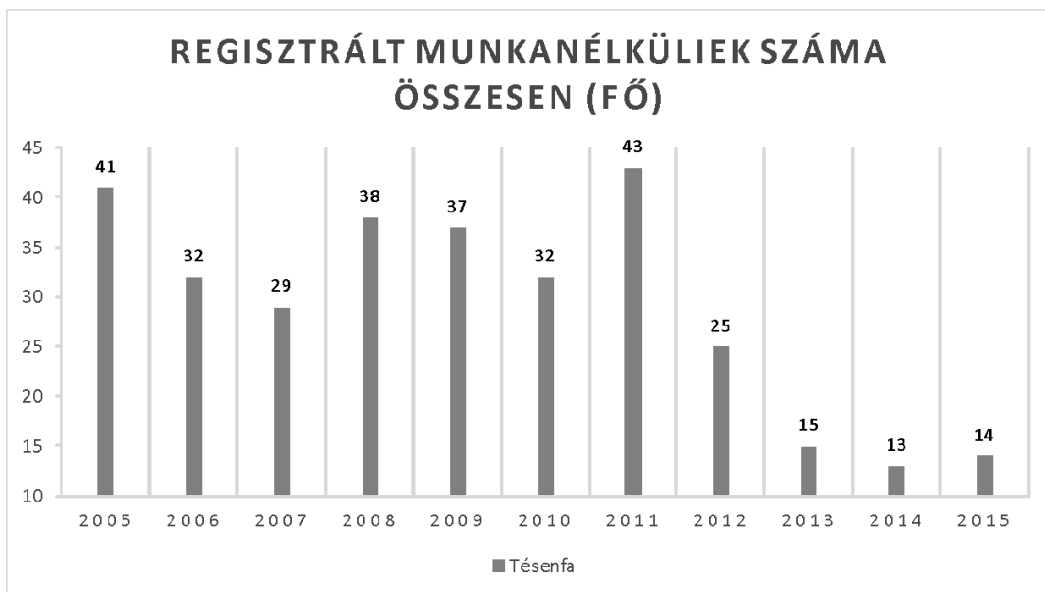
A rendszerváltást követően a helyi termelőszövetkezet, mezőgazdasági munkahelyek megszűnése következményeként a község szakképzettséggel rendelkező lakossága folyamatosan az ország gazdaságilag fejlettebb régióba, illetve Nyugat-Európába távozott. A helyben maradt, mobilitással aktív korú lakosság jelentős hányadának egyik fő kenyérkereseti lehetősége az állami közmunkaprogram maradt. A település e lakossági szegmensében szakképzettséggel rendelkező lakos jelenleg nem található, a jellemző legmagasabb iskolai végzettség a nyolc általános iskolai osztály, esetenként ennél kevesebb. Tésenfa közmunkaprogramja a 2015–2018 időszakban a település aktív korú népességének 20-48%-át foglalkoztatja (Jakab 2017).

A Siklói járáshoz tartozó 53 település közül Tésenfa község is egyike azoknak a településeknek, melyek földrajzi terület és lakosság-számának tekintetében a kisebb települések közé sorolhatók. Lakónépessége 2015-ben 178 fő. A település a 105/2015. (IV.23.) Kormányrendelet alapján társadalmi, gazdasági és infrastrukturális szempontból kedvezményezett település, továbbá jelentős munkanélküliséggel sújtott település. A KSH 2011-ben végzett népszámlálási adatai szerint a településen 9 fő vallotta magát cigány (romani, beás) nemzetiségűnek, a polgármester becslése (2017) alapján a cigány népesség aránya jóval magasabb, a teljes lakosság kb. harminc százalékára tehető.

Az 1. ábrán jól látható, hogy a településen 2005 és 2011 között a lakónépesség száma csökkent, melyet 2012-ben egy jelentős számú (25 fő) növekedés követett. A településen az élve születések száma, valamint a halálozások száma 2011-ben egyaránt két-két fő volt. 2012-től kezdődően újabb csökkenés figyelhető meg a népesség számában. Jellemző tendencia a térségben, hogy a csökkenő lakosság-szám erős összefüggést mutat az előregedési mutatóval, míg a növekvő népesség adott településeken a fiatalodási adatokkal magyarázható. Érdekeség, hogy azokon a településeken, ahol magas a fiatalodási index, hasonlóan magas az alacsony iskolai végzettségű, inaktív, munkanélküli, szegénységben élő népesség aránya.

1. sz. ábra: Tésenfa lakónépessége 2005–2015 között (saját szerkesztés) Forrás: TeIR, 2015.

2. sz. ábra: Regisztrált munkanélküliek száma összesen (fő, saját szerkesztés), Tésenfa Forrás: TeIR, 2015.

Az adatok alapján megállapítható, hogy a 2011–2012 közötti lakosság számának növekedése, a településre 2011-ben költöző 15 főnek, valamint a 2012-ben költöző 9 főnek köszönhető. Ugyanakkor érdemes megemlíteni azt is, hogy az elvándorlások száma a településen öt év alapján 20 fő, vagy afeletti volt (2006-ban 28 fő, 2008-ban 25 fő, 2011-ben 22 fő, 2014-ben 20 fő, 2015-ben 21 fő). Összességében elmondható, hogy a település lakosságának változását jelentős mértékben befolyásolja a nagyarányú elvándorlások száma, illetve annak ingadozása.

Az értékek alapján a településen az élve születések és halálozások számában 2005–2015 közötti időszakban stagnálás látható 2006-os, 2011-es és 2014-es években. A településen 2008–2009 között nem volt halálozás, melynek köszönhetően az említett években a természetes szaporodás értékei pozitívak (2008:4,3; 2009:23,47). Mindezekről függetlenül megfigyelhető, hogy a település „előregedő” településnek számít.

A 2. ábra mutatja a regisztrált munkanélküliek számát Tésenfa településen 10 évre vonatkozóan, ez

2012-től kezdődően csökkenő tendenciát mutat, mely az országos közmunka program elindításának eredménye. Ennek ellenére a pályakezdő munkanélküliek aránya nyilvántartott az álláskeresők között ebben az időszakban majdnem megduplázódott (2011:6,98%; 2012:12%).

Tésenfa településen 2009-ig egyetlen nonprofit szervezet sem volt jelen. 2009-ben a „Vida Ilona Alkotótábor” Alapítvány nonprofit szervezet került a településen bejegyzésre. Az alapítvány a mai napig aktívan szervezi éves szinten alkotótáborait és a Bököz Fesztivál programsorozatát színesíti kiállításaiival. További 2016-ban megalakult a 3K Egyesület, jelenleg a szervezet humán erőforrása kialakulóban.

2.3. *LeaRn index a Siklósi járás és Tésenfa vizsgálatában*

A LeaRn index mind a négy pillérét megvizsgáltuk a statisztikai adatok alapján a Siklósi járás 53 településére vonatkozóan, kiegészítve az összevont pillérekkel, illetve összehasonlítva az országos LeaRn indexekkel.

Tanulmányunkban formális tanulásként értelmezzük a köznevelésben és a felsőoktatásban végzett nevelést, oktatást. A LeaRn index második pillére, vagyis azok a felnőttképzési tevékenységek, melyek leginkább a felnőtt korban tovább tanulni kívánók lehetőségeire pozitív hatással lennének, nagy részben hiányoznak a Siklósi járásban. Ennek okán a feltüntetett index-értékek tanulmányunk szempontjából nem relevánsak. Kutatásunk során jelentősebb figyelmet kaptak a közösségi és kulturális tanulás szinterei, melyeknek meghatározásakor, a kulturális tanulás értelmezésekor a zenét, a médiát, valamint a sport területét vettük alapul. Közösségi tanulásként vizsgáltuk meg azokat a szintereket, ahol a civil szervezetek és azok hálózataik, intézményi-civil kezdeményezések, továbbá a társadalmi részvételen belül a politikai aktivitás vagy a vallási aktivitás hatásai figyelhetőek meg a település életében (Kozma és mtsai 2015).

Sötétszürke színnel jelöltük azokat a településeket és a hozzájuk tartozó pillér(ek)e)t, melyek a legalacsonyabb értéket mutatják adott csoporton belül. Közepesen sötétszürke színnel jelöltük azokat a településeket, melyek esetében a második pillér 0 érték-indexet mutat a járáson belül. Világosszürke színűnek azon települések, melyek területi nagyságát és/vagy lakosságának számát tekintve hasonló adatokkal rendelkezik, mint Tésenfa.

Az első pillér (formális tanulás) adatai alapján Villány mutat az országos átlagnál magasabb, 64,86-as értéket. A legalacsonyabb érték (38,89) Alsószentmárton esetében figyelhető meg.

A Siklósi járás településeinek LeaRn vizsgálatán során a második pillér (nem formális tanulás) esetében megállapítható, hogy az 53 település közül 33 településen egyáltalán nincs jelen a non-formális oktatás egyik formája sem. További 19 településen figyelhető meg a non-formális oktatás valamilyen formája, mely jelentősen magasabb az országos átlagnál.

A harmadik pillér (kulturális tanulás) vizsgálatán kapcsán 21 település esetében (Babarcszőlős, Csarnóta, Drávacsehi, Drávacsepely, Dráwapalkonya, Dráwapiski, Drávaszerdahely, Gordisa, Ivánbattyán, Kémes, Kisjakabfalva, Kiskassa, Kistapolca, Matty, Old, Pécsdevecser, Siklós, Szaporca, Szava, Tésenfa) magasabb érték mutatható ki az országos átlagtól (8,78).

Jelentős, pozitív eltérést mutat a negyedik pillér (közösségi tanulás) az országos átlag értéktől, mivel az 53 település közül kettő település (Csarnóta 24,72 és Gordisa 26,92) marad el az országos átlagtól (28,4). A további 50 település mellett Alsószentmárton (44,36) rendelkezik a legmagasabb index-értékkel.

Az összevont pillér esetében 16 település (Bemend, Drávacsehi, Drávaszabolcs, Drávaszerdahely, Harkány, Ivánbattyán, Kémes, Kiskassa, Kistapolca, Kovácshida, Magyarbóly, Márok, Old, Palkonya, Siklós, Újpetre) rendelkezik az országos index értéknél magasabb értékkel.

Összességében megállapítható, hogy a Siklósi járás települései a negyedik pillér (közösségi tanulás) szempontjából kimagasló eredményeket mutatnak. Tanulmányunkban arra törekedtünk, hogy a pozitív eredmények ismeretében Tésenfa település kulturális és közösségi tanulásának fejlődését mutassuk be pozitív példaként.

2.4. *Tésenfa a LeaRn index tekintetében*

Kutatásunk szempontjából fontosnak tartjuk a vizsgált település index-értékeinek összehasonlítását azon településekkel, melyek területileg és lakosság-számában hasonló értékekkel rendelkeznek, mint Tésenfa. Az 53 település közül 6 település (Csarnóta 5 km², 163 fő; Drávacsehi 7 km², 181 fő; Drávaszerdahely 6 km², 189 fő; Ipacsfa 6 km², 198 fő; Kistapolca 4 km², 180 fő; Rádfalva 13 km², 190 fő) között találtunk közel azonos értékeket.

Település	I. pillér	II. pillér	III. pillér	IV. pillér	Összevont pillér
Magyarország	61,9	8,84	8,78	28,4	27
Siklói járás átlaga	55	5,59	8,12	35,55	26,06
Alsószentmárton	38,89	11,91	0,18	44,36	23,83
Babarczölös	50,9	0	17,73	33,65	25,57
Beremend	58,25	18,65	7,28	30,52	28,67
Bisse	57,02	0	5,67	33,86	24,14
Cún	51,23	0	1,59	37,65	22,62
Csarnóta	58,65	0	13,06	24,72	24,11
Diósvizló	56,68	10,27	3,81	36,62	26,85
Drávacsehi	58,57	11,58	12,16	34,15	29,11
Drávacsepely	50,93	0	12,5	33,15	24,15
Drávapalkonya	51,61	0	13,23	31,76	24,15
Dráwapiski	54,94	0	8,89	40,1	25,98
Drávaszabolcs	60,67	11,32	5,48	32,4	27,47
Drávaszerdahely	58,8	0	17,79	35,84	28,11
Egyházasharaszti	55,62	9,49	0,64	30,1	23,96
Garé	57,2	0	5,07	34	24,07
Gordisa	49,87	11,62	13,33	26,92	25,44
Harkány	69,12	13,57	5,06	39,65	31,85
Illocska	56,76	0	4,22	32,23	23,3
Ipacsfa	47,25	0	5,14	38,51	22,73
Ivánbattyán	64,87	0	20,07	35,51	30,11
Kásád	51,34	0	4,88	35,6	22,95
Kémes	56,06	12,9	18,3	40,36	31,91
Kisdér	53,9	0	3,32	38,29	23,88
Kisharsány	57,7	12,18	5,27	34,45	27,4
Kisjakabfalva	48,01	0	13,78	34,71	24,13
Kiskassa	52,73	0	15,3	40,02	27,01
Kislippó	63,15	0	4,18	31,1	24,61
Kistapolca	56,83	0	18,33	36,53	27,92

Kistótfalu	48,72	0	6,82	36,4	22,99
Kovácsbida	67,77	0	5,11	36,44	27,33
Lapáncsa	47,97	0	4,74	35,05	21,94
Magyarbóly	56,41	12,39	6,07	37,66	28,13
Márfa	60,59	0	5,4	37,21	25,8
Márok	52,6	11,65	5,67	40,45	27,59
Matty	55,42	2,92	13,72	27,86	24,98
Nagyharsány	56,64	0	5,92	36,89	24,86
Nagytótfalu	56,03	0	5,89	36,74	24,67
Old	47,31	29,22	9,01	35,21	30,19
Palkonya	53,94	29,47	2,49	39,43	31,33
Pécsdevecser	55,43	0	8,83	35,01	24,82
Peterd	53,89	0	2,78	32,74	22,35
Rádfalva	52,77	0	7,74	32,21	23,18
Siklós	68,51	24,73	13,59	34,07	35,23
Siklósbodony	50,86	0	2,81	39,13	23,2
Siklósnygyfalu	46,61	11,58	1,18	40,22	24,9
Szaporca	49,3	0	10,26	38,25	24,45
Szava	41,56	0	14,8	34,55	22,73
Tésenfa	47,4	0	12,92	41,96	25,57
Túrony	58,06	0	5	36,87	24,98
Újpetre	58,36	29,57	1,64	33,42	30,75
Villány	64,86	21,29	7,81	38,03	33
Villánykövesd	57,38	0	8,28	36,82	25,62
Vokány	59,24	0	5,92	34,97	25,03

1. táblázat: A LeaRn-index pillérei a Siklói járás tekintetében. Forrás: LeaRn adatbázis (saját szerkesztés), 2016.

Település	I. pillér	II. pillér	III. pillér	IV. pillér
Siklói járás átlaga	55	5,59	8,12	35,55
Csarnóta	58,65	0	13,06	24,72
Drávacsehi	58,57	11,58	12,16	34,15
Drávaszerdahely	58,8	0	17,79	35,84
Ipacsfá	47,25	0	5,14	38,51
Kistapolca	56,83	0	18,33	36,53
Rádfalva	52,77	0	7,74	32,21
Tésenfa	47,4	0	12,92	41,96

2. táblázat: A LeaRn-index pillérei a Csarnóta, Drávacsehi, Drávaszerdahely, Ipacsfá, Kistapolca, Rádfalva és Tésenfa tekintetében. Forrás: LeaRn adatbázis (saját szerkesztés), 2016.

A 2. táblázat mutatja a Csarnóta, Drávacsehi, Drávaszerdahely, Ipacsfá, Kistapolca, Rádfalva és Tésenfa települések index-értékeit, kiegészítve a Siklói járás átlag index-értékeivel. Az első pillér (formális tanulás) esetében jól látható: Tésenfa község értéke (47,4) elmarad a Siklói járás átlagától, valamint az adott csoportban csak néhány század százalékkal marad el az utolsó helyen lévő Ipacsfától (47,25). A második pillér (nem formális tanulás) esetében újra azt látjuk, amit már az előzőekben is megállapítottunk, miszerint non-formális oktatás a Siklói járás településeinek 62,26%-ban nincs. Tésenfa a harmadik pillér (kulturális tanulás) esetében is magasabb index-értéket jelez (12,29), mint a járási átlag (8,12). Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy Tésenfa kiemelt helyet foglal el a negyedik pillér (közösségi tanulás) terén (41,96).

Összegezve elmondható, Tésenfa esetében a LeaRn adatbázis is alátámasztja azon állításunkat, hogy az adott településen a közösségi tanulás mint egy sikeresebb, nem csak a közösséget, de a község kulturális életét is támogató kezdeményezés van jelen.

3. Előzmények – A közösségi tanulás kezdetei Tésenfán

Az elmúlt években pozitív változások tapasztalhatók a település életében, s kutatásunk (2017 őszi interjúk, adatelemzések) bizonyítja, hogy a „helyi erőforrások” szerepe meghatározó a társadalmi innovációban és a közösségi tanulás létre-

jöttében. E tanulmány keretében kívülről érkező, ún. „beköltöző” értelmiségi házaspár irányította a helyi (ős)lakosság figyelmét a meglévő társadalmi, gazdasági értékekre, a település közösségi, kulturális életének változására.

Személyes indíttatás és tudatos tervezés vezette a házaspárt a településre. A házaspár tagjai harmincas éveik elején döntöttek úgy, hogy a korábban jól fizetett állásukat (bankban dolgoztak középvezetőként) felmondják, és Budapestről Tésenfára költöznek, megtakarításaikat pedig egy családi panzió (későbbi nevén: Csiribiri Üdülőkert) létrehozására fordítják, melyhez megfelelő települést, helyszínt kerestek. Tésenfa az élményturizmus, falusi turizmus szempontjából kedvező helyszínnek tűnt piaci befektetésüknek. A település elhelyezkedése a térségben a turizmus szempontjából előnyösnek is tekinthető, hiszen 50-70 kilométeres távolságon belül, több nagyobb város (Pécs, Harkány, Eszék, Siklós, Villány, Mohács) is található. *„Az a gond a banki szektorban, hogy annyira beszűkül a látóköröd, hogy nekem fogalmam sem volt, hogy így élnek emberek. Éjjel-nappal dolgoztam. Tehát én nem is tudtam, hogy hova jövök. Sokat olvastunk, tájékozódunk, de hogy ekkora szegénység van?! Ilyen kilátástalanság?! Ezt el nem tudtam képzelni. El nem tudtam képzelni, és abból a jólétből, ami egy inkubátor lét volt, a férjem hívja így, ott lehet, rengeteg pénzed van, viszont (most már úgy gondolom) haszontalanságokra költöd. Például úgy vettem észre, hogy kitavasodott, hogy már meleg volt a téli kabát, annyit dolgoztunk. Örület, mert este hétkor még ott ültél egy lámpafénynél. És az időhiány miatt, rengeteg olyan vásárlásod volt, amit*

egyébként megfontoltál volna. Olyan ruhákba kellett járnom a munkám miatt, ami drága volt. Én a Váci u. 21-ben dolgoztam, már akkor a férjem a párom volt, és a Váci u. 1-ben van a Pesti Színház és nem értünk oda a 7 órás esti előadás kezdetére. Mert bejött egy csomó munka. És azért az egy hónap szabadságért éltél egész évben. Tehát én így láttam az életem. Más másképp látja” (interjú, házaspár női tagja).

Gazdasági-társadalmi vállalkozásként – a bio-gazdálkodás szemléletével – indult a Csiribiri Családi Üdülőkert, melyet a házaspár vezetett. A helyi lakosság tagjai többnyire értetlenül, bizalmatlanul fogadták megjelenésüket a faluban, ismeretlenek, „idegenek” voltak. A házaspár üzleti tevékenységében, az üdülőkert működtetése köré szerveződő munkáiban már megjelentek a közösségfejlesztés elemei, a hagyományos értékekre alapozó kezdeményezések és a társadalmi innováció gyökerei. Ennek egyik példája, hogy az üdülőkert működtetése során több százéves parasztházat eredeti formáját megtartva felújították, a nagyobb helyiségeket, közösségi térére alakították. E terek lehetőséget és helyet biztosítottak a hagyományos kézműves foglalkozások megtartására, melyeken először a vendégségbe érkező családok gyermekeinek, később a falu és a szomszédos falvak gyermekeinek is szerveztek hasznos szabadidő eltöltésére alkalmas foglalkozásokat. „Ott a házban ültünk össze a gyerekeknek kézműves foglalkozást tartani, főként olyan dolgokat készítettünk, amivel egy paraszt gyerek játszhatott, például fűzfá sípot faragtunk, virágszönyeget szőttünk szövőkereten velük. Koszorút fontam, kvázi kékfestő terítőt készítettünk” (interjú, házaspár női tagja).

A házaspár a helyi lakossággal való kapcsolata első lépésének tekinthető, amikor a kölcsönös haszon érdekében sikerült együttműködést kialakítaniuk néhány állattartó gazdával, akik a Csiribiri Üdülőkert kertjébe hajtották állataikat (pl. bárányokat) legelni, így a vendégeknek volt látnivaló érdekesség, a gazdának pedig jó legelő állatai számára. Ugyancsak ide sorolható a helyi vadászember, aki a vadászlesre vitte fel a vendég családok gyermekeit, vagy a helyi traktoros, akihez felülhettek a gyerekek. A kapcsolati tőkéjüket, hálózatos formában az Üdülőkert működtetésének céljából kezdték kialakítani a településen és a szomszédos falvakban. A kölcsönös segítség jegyében együttműködtek néhány gazdával a környező településekről, akikhez tehénvagy mangalica-nézőbe mentek a vendég családok.

A közösségi tanulás egyik fontos elemének tekinthetjük, amikor a különböző egyéni célok közösségi érdeké alakulnak át, melyre bizonyíték, hogy a

házaspár tagjai a helyi lakosság köréből választottak munkavállalót az üdülő fenntartásához, és működtetéséhez szükséges technikai személyzetet, ezáltal munkahelyeket (egy-két fő) is teremtettek.

E példákat olvasva látható, hogy a helyi értéket és a kapcsolati tőkében rejlő lehetőségeket jól feltérképező, alkalmazó egyénekről van szó. A házaspár tagjai a tudás, a kulturális tőke és a vagyoni tőke birtokában képessé váltak a kapcsolati és a szimbolikus tőke létrehozására. Új megközelítést mutattak a megélhetésre, a lehetőségek kiaknázására helyi szinten, melyhez nélkülözhetetlen volt a tudásra és a társadalmi innovációra való törekvésük, hiszen nem elszigetelten, kizárólag gazdasági szempontokat vetve figyelembe az üdülő működtetése során, hanem próbálták a közösség tagjait is bevonni.

„A tanulás, amelyet a szükségletek kényszerítenek ki, problémaorientált. A közösség, amely szembekerül egy természeti vagy társadalmi kihívással, rákényszerül arra, hogy keresse és (szerencsés esetben) meg is találja a kihívásra adható választ. Itt indul a közösségi tanulás, itt pattannak ki az új fölismerések és az innovációk. Miközben a közösség szembesül valamely problémával, kitalálja és megtanulja, hogyan oldja meg. A társadalmi innováció ebben a pillanatban – a közösségi tanulás mozzanataként – születik” (Kozma 2019).

A 2008-as gazdasági válság következtében az Csiribiri Üdülőkert bevételei csökkentek. A gazdasági válság után többnyire a magasabb jövedelemmel rendelkező családok tudták igénybe venni az üdülő szolgáltatásait, a vendégek igényei megnöttek, a magasabb színvonalon kiszolgálni képes humán munkaerőforrás pedig nem volt a településen. Továbbá a házaspár (saját elmondásuk szerint) olyan szellemi kihívásokra vágyott, melyeket az üdülő létrehozása még igen, de fenntartása már nem elégített ki, így bekapcsolódtak a környező települések fejlesztési (például pályázatíró, programszervező, pedagógus, foglalkozásszervező, stb.) programjaiba, többnyire önkéntesként dolgoztak.

Ha a közösségi tanulás hálózatosodásának gyökereit keressük, meghatározó momentumnak tekinthető, amikor a Csiribiri Üdülőkert tulajdonosai bekapcsolódtak az Ormánság fejlesztésére létrejött munkacsoportba, s aktív részeseivé, véleményformáló tagjaivá váltak. A munkacsoport létrejöttének célja: a térség periférikus helyzetének megszüntetésére vagy legalábbis javítására törekedett, s különböző szakmai programok megfogalmazásával, pályázatok írásával is foglalkozott. Ezzel párhuzamosan a házaspár tagjai egyre aktívabb

szerpet vállaltak a falu életében, mely oda vezetett, hogy a férfit a falubeliek jelölték és informális keretek között felkérték a polgármesteri pozíció betöltésére, aki ezután jelöltette magát, majd elnyerte a tisztséget az önkormányzati választások alkalmával. „Azért mert, nagyon tehetetlenek éreztük magunkat és azt is láttuk, hogy nekünk annyi tudásunk van, amit ide tudnánk channelezni...” (interjú, Jakab Kinga). E folyamatból jól látható, hogy adott egy fiatal házaspár, akik saját elképzeléseiket, céljaikat szerették volna megvalósítani a faluban, és mára tulajdonképpen a falu közösségének mediátorai (közvetítői). A helyi lakosság igényeire reagálva valósítanak meg programokat, indítanak el folyamatokat, melyek közül e tanulmány keretében kiemelten foglalkozunk az ökológiai szemléletű gyümölcsészet létrehozása és a közösségi tanulás összefüggéseivel. „(...) rájöttem, hogy nem kell nekem csinálni mindent” (interjú, házaspár női tagja). Az innovációs folyamatok kutatása szerint az innovációs folyamat lényegi eleme az interaktív tanulás (Lundvall 1992:34, 298), amely a szereplők között kialakuló kölcsönhatás keretében történik.

4. Községi és kulturális tanulás elemei.

Helyi gazdasági, kulturális értékek újrafelfedezése

Tésenfán a helyi közösségi, kulturális, gazdasági értékek tudatos feltárása és értékmentés folyamata zajlik a kutatott településen (pl. Helyi Néphagyományok Őrzőháza; őshonos gyümölcsfák újratelepítése, ökológiai gazdálkodás, ezzel kapcsolatos tudások átadása; kertészet működtetése), melynek forrásai döntően a lokális közösség és tradíciók. Az endogén fejlődés alulról induló folyamatot jelent, amelynek keretében a helyi erőforrásokat használják fel. Az adott helyi folyamatok terminológiai értelemben attól válnak endogénné, ha az illető közösség ráébred saját erőforrásainak tudatára, és úgy dönt, hogy ezek az erőforrások képezik majd a fejlődés alapját. Ehhez az is szükséges, hogy a közösség ténylegesen rendelkezzen a kérdéses erőforrások felett (Ray 1999:521-538). A helyi tudás szerepének felértékelődése egyértelmű az eset kapcsán (Kozma 2015:16).

4.1. A közösségi tanulás és az egyén szerepe

A falu életében már a Csiribiri Üdülőkert működése alatt megjelentek napjainkban ismert

legjelentősebb közösségi tanulási folyamat elemei, melyek az ökológiai gazdálkodáshoz kapcsolódtak. Az Üdülőkert konyháján helyi természetű zöldségeket és gyümölcsöket dolgoztak fel, a beszállító, őstermelő helyi lakos a pozitív visszajelzések hatására eldöntötte, hogy családjának megélhetése érdekében nagyobb mennyiségben természetű zöldségeket, s elkezdett komolyabban foglalkozni azzal az ötlettel, hogy gazdálkodóvá válik. Ennek érdekében részt vett formális képzésen, és az élményalapú tanulásal más családok számára is példát mutattak. Azóta eltelt 10 évben több család csatlakozott e közösségi tanulási folyamathoz, melynek keretében formális rendszerű képzéseken vettek részt, tapasztalatot cseréltek egymással, önálló fejlődési célokat határoztak meg, s tudásukat egyre több emberrel osztották meg, csatlakoztak különböző térségi és országos termelői csoportokhoz, hálózatokhoz. Napjainkban az egykor a családi üdülő konyhájára termelő gazda ökológiai gazdálkodásban olyan tudásra tett szert, hogy a Tésenfai részvételével szerveződő Bőköz Fesztiválon öko- és gasztro-udvarként nyitotta meg saját kertjének kapuit az érdeklődők számára. Ezzel a kezdeményezéssel a közösségi tanulásnak egy újabb színterét hozta létre a faluban.

4.2. A közösségi tanulás és a helyi erőforrások szerepe

Tésenfai régi gyümölcsészeti múlttal bír, melyet felismerve és újra értékékként kezelve kezdett el a falu visszatanulni, nem csak történetileg, de a mindennapi gyakorlatokban is.

A település külterülete a XIII. századtól a község lakosságának megélhetési alapját képezte. A helyi szükségletek teljes körű kielégítését azt tette lehetővé, hogy a település külterülete a Dráva folyó akkor még mentetlen árterében feküdt, amelyen az időszakos vízborítások rendkívül termékeny iszapot raktak le (kapások, zöldségfélék ártéri természetű). A folyó kiöntéseinek fokos irányításával (fokgazdálkodás) rendkívüli volt a halbőség, jelentős haszonvételi lehetőséget adott a csíkszat és a pákászat, az ártéri erdőket pedig a lakosság több tíz hektárra kiterjedő területen ártéri gyümölcserdővé alakította. Az ártéri gyümölcserdőt („gyümölcsültetvényt”) úgy hozták létre, hogy az áthatolhatatlan ártéri erdőkben úgynevezett lékeket (tisztásokat) alakítottak ki, majd az ezekben található vadállatokba szemézzel és oltással nemes gyümölcsfa-szemet/vesszőt helyeztek el. Az 1740-es évektől, a majorságok megjelenésének hatásaként, az addig a falu minden

lakosa számára a fent leírt gazdálkodási tevékenységekre igénybe vehető teljes külterület mintegy 40%-kal lecsökkent. Az ártéri gyümölcsészet termőterületének fát kiirtották a hadseregek gabona-szükségleteinek fedezése miatt, másrészt a folyón történő szállítás tönkretette a korábbi gazdálkodási területet. A korábbi halbőség megszűnt, csakúgy, mint a lakosság számára az ártéri halászat-pákászat és gyűjtögetés lehetősége. Az ártéri gyümölcsészet kegyelemdőfését az 1940/1950-es évek kényszerkolhozosítása adta meg; a szórványokban akkor még fellelhető kisebb gyümölcsültetvényeket a birtoktestek tagosítását követően módszeresen megsemmisítették, annak érdekében, hogy a gépesített nagyüzemi monokulturális gabonatermesztés számára további területeket nyerjenek. Az 1960-as évek elejére a gyümölcsészet a parasztporták mögötti telkekre szorult vissza, amelyek azonban az ezt követő évtizedekben a háztáji állattenyésztés számára történő gabonatermesztés helyszínévé váltak: javarészt felszámolódtak a belterületi gyümölcsösök is. Mostanra a község külterülete latifundiumszerű óriásbirtokok által uralt, ott a gyümölcsészeti hagyományok nem indíthatók újra, mert a község lakossága külterületi földekkel már egyáltalán nem rendelkezik. Így a program helyszínül a parasztporták mögötti, gabonatermesztésre nem használt hátsótertek adódnak (Jakab 2017).

Napjainkban a tájfajta gyümölcsök megmentésével, honosításával a háztáji kertekbe a község több évszázados ártéri gyümölcsészeti hagyományának átmentését végzi, miközben a drámai módon elszegényedett, az 1989-es rendszerváltást követően agrárproletár státuszba jutott lakosság számára további megélhetést, jövedelemforrást jelent az ökogazdálkodással folytatott gyümölcsészet, mely közösségi tanulás módszerével végzett tevékenységeket kíván meg egymás segítése a fizikai munkavégzés során, településen belüli szakmai tapasztalatcserék, közös tanulmányutak, képzéseken való részvétel). A település 81 lakóingatlanából 62 lakott, ezek mindegyike alkalmas a hivatkozott tevékenység megfelelő üzemméretű meghonosítására, mert az egyes parasztházak mögötti földterületek nagysága megfelelő az ökogazdálkodásra. Az egyes paraszttudvarokban elindított gyümölcsészetet a község önkormányzatának 2015 februárjában 1,6 hektáron megkezdett ökológiai szemléletű gyümölcsészeti tevékenysége katalizálja. Jelenleg nyolc család folytat aktív ökogazdálkodást, számuk évről évre nő.

„A polgármester motivációja eszközeként kiszámolta, hogy meggyőzzön más gazdálkodókat, például

mennyi körtefa évente mennyi termést hoz, a feldolgozás után mennyi pálinkát lehet palackozni, és az a termelőnek mennyi bevétel jelenthet. Az egyik fiatal lakos 24 körtefát kért a faiskolából, mert a beszélgetések során arra a következtetésre jutott, hogy a fák termései hosszú távon komoly bevételi forrást jelenthet számára. Ha pálinka készült a termésből 3000–7000 forint között eladható. Igaz, sok munkával jár a fák gondozása, a termés begyűjtése, tárolása, kifőzetése, de ez is egy tanulási folyamat. Jelenleg 24 körtefát ültetett a helyi lakos a beszélgetés után, sikerült motiválni” (interjú, házaspár női tagja).

Közösségfejlesztési szempontból a kezdeményezés a közösség megerősödéséhez vezet, mert annak alapja olyan gazdasági tevékenység, amelynek fenntartásában és fejlesztésében az állampolgárok érdekeltek. A személyközi kapcsolatok elmélyülését az eredményezi, hogy a hivatkozott gazdasági tevékenység folyamatos személyközi kommunikációt, tapasztalatcserét és megosztást hoz létre és tart fenn. Ennek módja az országban fellelhető ökológiai szemléletű gyümölcsészeti szakemberekkel és szervezetekkel való kapcsolatépítés és a szakmai kapcsolatok rendszerű fenntartása, egyéni gyümölcstermesztési tevékenységéhez szükséges tudástranszfer megvalósítása. Az ismeretek fő átadója egy, az ökológiai szemléletű gyümölcsészet hagyományainak felélesztésével foglalkozó helyi civil szervezet volt (Ormánság Alapítvány). Nélkülözhetetlen tényezőként jött számításba a tevékenység beemelése az önkormányzat stratégiai gazdaságfejlesztési céljai közé. A folyamat elindítását különösen nehezítette a helyi lakosság teljesnek mondható tájékozatlansága az ökológiai szemlélet tárgykörében (beleértve a tevékenységre vonatkozó kollektív emlékezet szinte teljes elhomályosulását). Ezzel egyidejűleg, alapvető motivációs tényezők a lakosság jelentős részében fellelhetők voltak, úgymint a gyümölcsfák szeretete, a gyümölcsfélék szívesen fogyasztása, nosztalgikus elemek, valamint az évente ismétlődő gyümölcsfa-ültetési és -gondozási tevékenységsorozat. Áttörést néhány helyi tekintély (valamelyest módosabb gazda, a polgármester, a védőnő) elköteleződése, mint követendő példa hozott.

Az ökológiai gyümölcsészet a tevékenység lakosság általi elfogadását és fontosságának fokozódó megértését a média, főként az országos televíziók által a térséftől gyümölcsészeti törekvések bemutatására is vállalkozó útifilm-jellegű tudósítások segítették elő. Másrészt a Bóköz Fesztivál kapcsán megjelent híradások, újságcikkekben bemutatott gyümölcsészeti kezdeményezések és tevékenységek is motiváló jelleggel hatottak.

A gyümölcsfák mentén elindult a polgármester részéről egy kezdeményezés, hogy felmérjék, milyen gyümölcsfák is vannak a helyiek kertjeiben, udvaraiban. Az egykor bizalmatlanul ajtót nyitó helyi gazdák mára büszkén fényképezkednek régebbi és fiatal fáikkal, hiszen a falu életének mindennapjaivá vált az elmúlt évek során az ökogazdálkodás, gyümölcsstermesztés. Napjainkban faiskola is működik a faluban, de magánemberek is többen foglalkoznak gyümölcsfákkal. Régi őshonos gyümölcsfákat nevelnek újra és tanulják közösségi szinten egymást segítve az ezzel járó tevékenységeket, feladatokat.

4.3. A kulturális tanulás formái – Helyi Néphagyományok Őrzőháza

A tésefai Helyi Néphagyományok Őrzőház egy régi parasztházban lett kialakítva (önkormányzati támogatási forrás segítségével), érdekessége, hogy nem turisztikai céllal jött létre, hanem a helyi értékek megőrzése érdekében, a helyi kultúra, hagyományok és a helyi közösségi életterbeli leképeződése jelenik meg a házban. Az esettanulmányban szereplő házaspár kezdeményezésére a település lakosainak felajánlásaival, együttműködésével jött létre az Őrzőház, hogy újra megismerjék helyi múltbéli és jelen értékeiket. A település lakosait az intézmény létrejötté megerősíti értékeik tiszteletében, megbecsülésében, a különböző generációk között tapasztalatcserét, kommunikációt hoz létre, mellyel a közösségi tanulás újabb tereit nyitják meg, tárgyi eszközök segítségével. Másrészt a kulturális tanulás elsősorban közösségi együttlétek (pl. évenkénti alkotótábor) mellett egyházi (évenkénti hittantábor) és civil (önkéntesség) önszerveződési keretek között valósul meg, egyfajta hálózati rendszerként. A házaspár női tagja sokféle kézműves foglalkozást tartott és tart a mai napig is a helybéli gyerekeknek. „...a mindennapi együttélés során érdekes tapasztalat volt számomra, hogy a településen élő gyerekek jelentős részének nincs jövőképe. Nem igazán tudják, hogy a falu ahol élnek kincseket rejt, a modern társadalom, a technológiai fejlődéssel együttjáró értékrendet kapnak. (...) városi értékrendet látják, közvetítik felé és a saját értékeiket nem tudják megbecsülni. Többnyire a falusi élet negatívumait látja, a pozitívumait ritkán. A férjemmel közösen és egy segítő munkatárssal, aki az Űdülőben dolgozott, elkezdtünk kézműves foglalkozásokat tartani a gyerekeknek, számunkra is nagyon meglepő volt, hogy egyre több gyerek jött és érdeklődött, végül a szomszédos falvakból is érkeztek gyerekek a foglalkozásra. Több mint harminc gyerek

járt az általunk szervezett programra, ami számunkra azt mutatta, hogy van igény a munkánkra. Mindig jöttek a gyerekek, élvezték, elképesztő sikere lett. Látzott, hogy a társadalmi értékek változásával, a gyerekek egyre több elektromos játékot, elektromos kismotort, telefont, tabletet kaptak, de a szülőkkel a közösen együtt töltött idő minősége és mennyisége is lecsökkent. S újdonságnak számított a kézműves foglalkozásunk, azt gondoltuk ez a sikere, hogy valami újat mutatunk a hétköznapi tevékenységek helyett. A faluban a családok gyerekei együtt játszottak, összejártak, de volt olyan kislány közöttük, aki még nem volt a Fekete víz partján, ami falu végén található. Nekem ez érdekes volt. Meg a fiam miatt is a gyerekek életének gazdagításában gondolkodtam. Az a véleményem, hogy ha egy gyereket 3 éves koráig arra megtanítasz, hogy ismerje meg a környezetét, mi az, ami körbeveszi, olyan értéket és kincset kap ezáltal, hogy nem kell semmilyen fejlesztésre vinni” (interjú, házaspár női tagja).

4.4. Közösségi hálózat működése – Ormánság Munkacsoport

Az Ormánság Munkacsoport az Ős-Dráva program revitalizálását célozta meg. Tésenfai környékéről számos településről kapcsolódtak be az emberek, egymást megszólítva. Volt köztük biogazdálkodó, polgármester, szociális munkás és lelkész is, tehát a foglalkozásokat tekintve is heterogén munkacsoport alakult. Közösségi tanulás szempontjából érdekes, hogy a munkacsoport céljai megvalósulásához szükséges eszközöket és módszereket, formális és informális tanulási lehetőségeket feltérképezték és tudástranszfer keretében elsajátították. A munkacsoport az Ős-Dráva program revitalizálását célozta meg, maga a kezdeményezés fő célja végül nem valósult meg, azonban közösségfejlesztés és közösségi tanulás szempontjából egy fontos folyamat indult el. A munkacsoportban tagjai (kb. 20 fő volt) a térség különböző településeiről érkeztek, bár a program lezárult, napjainkig is együttműködnek különböző programok, kezdeményezések során. Egyfajta „bázisát” adják a térség kulturális, közösségi hálózatának.

5. Konklúzió

A közösségi tanulás hatékonyságát bizonyítja Tésenfai településen: a társadalmi innovációt kezdeményező házaspár egyéni törekvései egybeesnek a közösség törekvéseivel, melynek következtében az

elmúlt évtizedben látványos eredményeket értek el az ökológiai szemléletű gazdálkodás, mint tudástranszfer eszközével. Az ősi gazdálkodási forma megőrzése mellett az ökológiai szemléletű gazdálkodás (tájgazdálkodás) folytatása olyan közösségi jövőképet tudott megvalósítani, melyet korábban elképzelni sem lehetett a településen. Tésenfán nincsenek közoktatási intézmények, évtizedekkel ezelőtt megszűnt az óvoda és az iskola, vagyis a formális oktatás színterei nem léteznek. Mégis az ökológiai szemléletű gazdálkodáson keresztül elindult egy folyamat, ami az önképzést, a tapasztalatszerelést, az élményalapú tanulást helyezi előtérbe, melyek az informális és a közösségi tanulás eszközei, módszerei. A helyi lakosság tagjai számára új lehetőségek jelentek meg az ökológiai szemléletű gazdálkodással, egyfajta önfoglalkoztatás, mely a jelenlegi közfoglalkoztatást mint egyetlen lehetséges utat kérdőjelezi meg. A népesség tagjai önmaguk alakítják környezetüket, ezáltal elkötelezetté válnak, identitásukban megerősödnek és felfedezik saját és településük értékeit. Az egyéni célok mellett megbizonyosodnak arról, hogy együttműködéssel a közösségi célok elérésével mindenki jól jár, az irigység és a reményvesztettség érzésének helyét átveszi a büszkeség. Az egyének saját életük és közösségük megbecsült tagjává válnak. Tapasztalataikat megosztják másokkal. Tésenfán vezetői és a lakosság aktívan közreműködnek – hasonló társadalmi-gazdasági problémákkal küzdő – települések vezetőivel, önkénteseivel, munkatársaival informális és formális módon is (pl. Bőköz Fesztivál).

Az esettanulmányunk tapasztalatai megerősítik Lundvall (1992, 1996) és Kozma (2015) elméleteit a közösségi tanulás és az informális tanulás térségfejlesztésre vonatkozó hatékonyságának eredményeit tekintve. Kiegészítve azzal, hogy a közösségi tanulás eszközei és módszerei Tésenfán esetében a helyi lakosság gyermekei, a következő generáció számára a korábbiakkal ellentétben egyfajta jövőképet is biztosítanak.

A tudásteremtés szervezeten belüli új útjai az informális tanuláson nyugszanak. A tudás alapú gazdaság fogalma az „új gazdaság” szinonimájaként jelenik meg, s hangsúlyozza, hogy a fejlett gazdaságokban végbemenő növekedésben és innovációban a tudás és a tanulás elsődleges szerepet játszik (Lundvall 1996). A szervezeti tanulás lényege, hogy az egyes egyéni tudásokat hogyan lehet olyan eredeti és szinergikus módon kombinálni, hogy abból többlettudás szülessen. Az „új modell” egyik legfontosabb tulajdonsága abban jelenik meg, hogy a szervezet kultúrájához köthető implicit tudás jelenti a legnagyobb, tartós versenyképességet hordozó

erőt. A globális verseny miatt a szervezetek legfőbb erőforrása az alkalmazottak tudása és együttműködési képessége (Kozma és mtsai 2015:16).

„A helyi, lokális tudás és a lokális gazdaság szerepének felértékelődése, az alulról jövő kezdeményezések, a kreativitás és az innováció tágabb értelmezése, az implicit tudás jelentősége a versenyképességben, a partnerség szerepe egy adott térség fejlesztésében, ismert tételek voltak már a tanuló régió koncepció megjelenése előtt is. A tanuló régió koncepció ezen elemek összekapcsolásával és a hangsúlyok átrendezésével teremtett új minőséget” (Kozma és mtsai 2015:17).

Felhasznált irodalom

- Barkóczy Ilona – Putnok Jenő 1980 *Tanulás és motiváció*. Tankönyvkiadó, Budapest
- Jakab Katalin 2017 *Gazdaságalapú közösségépítés egy ormánsági kistelepülésen*. Kézirat.
- Kozma Tamás és munkatársai 2015 *Tanuló régiók Magyarországon: Az elmélettől a valóságig*. CHERD-Hungary, Debrecen
- Kozma Tamás 2019 A társadalmi innováció értelmezései. *Kultúra és Közösség, jelen számban*.
- Lundvall, Benkt-Åke ed. 1992 *National Innovation Systems: 236 Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning*. Pinter Publishers, London
- Lundvall, Benkt-Åke 1996 *The Social Dimension of The Learning Economy*. DRUID Working Paper No.1.
- Ragadics Tamás 2012 Társadalmi csapdák a hátrányos helyzetű dél-baranyai kistelepüléseken. *Comitatus* 22:39-48.
- Ray, Christopher 1999 Towards a meta-framework of endogenous development. *Sociologia Ruralis*, (39) 4:521-538.
- Itthon vagy! A Drávamentén* (7:50-tól) (mtva) <https://www.youtube.com/watch?v=aJ6EW2hdzY8> (Letöltés ideje: 2018.01.04.)
- Bőköz Fesztivál (36:20) (atv.hu) <http://www.atv.hu/videoek/video-20171128-bokoz-fesztival-2017-11-28> (Letöltés ideje: 2018.01.04.)
- BAMA interjú Pál Zsolt, tésenfai gazdálkodóval: <https://www.bama.hu/kozelet/helyi-kozelet/szanton-gyur-biogazda-1111819/> (Letöltés ideje: 2018.01.04.)

BAMA interjú Hideg József, tésefai polgármesterrel: <https://www.bama.hu/kozelet/helyi-kozelet/szotteseket-keszitene-es-gyumolcsfakatelepitene-az-ormansagban-1099251/> (Letöltés ideje: 2018.01.04.)

Ős-Dráva Program: <http://www.osdrava.hu/> (Letöltés ideje: 2018.01.04.)

Vida Ilona Alkotótábor Alapítvány adatai <http://www.alkototabor.hu/pics/23/kozhazsnusagijelentes2010.pdf> (Letöltés ideje: 2018.01.04.)